

Blinde verovering van de kosmos

**Uitgave van het
Humanistisch Verbond**

Verschijnt om de veertien dagen

**24ste jaargang nummer 15
16 augustus 1969**

Hoofdredacteur: dr. A. L. Constandse

Redactieraad:

**mr. dr. M. Rood-de Boer, prof. dr. J. C. Brandt
Corstius, H. Mozes, mej. E. van der Reijden,
R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof**

**Redactiesecretaris: F. C. van Soesbergen
Paulus Buyslaan 23, Amersfoort
Telefoon 03490-16474**

**Administratie, abonnementen en advertenties:
postbus 114, Utrecht, telefoon (030) 24641
giro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht**

Advertentietarieven op aanvraag

**Abonnementsprijzen per jaar:
voor Nederland, andere E.E.G.-landen, Suriname
en de Antillen f 9,50,
overige landen f 12,-
Losse nummers f 0,50**

In dit nummer (8 pag.) o.a.:

Dr. W. J. Jong: Jodendom en Jodenheid (pag. 3)

F. Janzen: Jeugd in verzet tegen onderwijs (pag. 4)

J. L. Sluijter: Pierre Bayle 2 (pag. 5)

R. de la Rie: Wachten bij de grens (pag. 5)

DE 21ste juli was wel een gedenkwaardige dag, want voor het eerst zetten twee mensen voet op de maan. Een van hen, Armstrong, sprak historische woorden, toen hij de Apollo-cabine verliet: 'Een kleine stap voor een man, maar een reusachtige sprong voor de mensheid.' Later, na de goede afloop, verklaarde president Nixon, dat dit 'de grootste week in de geschiedenis van de wereld was sinds de schepping.' Er is nog veel meer overdrijving of onzin gevolgd, hoewel de maan er uit zag, zoals iedereen verwachtte: kaal, doods, basalt onder een stoflaag, zonder dampkring. De twee mannen die er op landden waren in feite robots: in speciale pakken, met kunstmatige zuurstofbronnen, volgestopt met allerlei pillen. Het is mogelijk dat we straks wat meer weten over de aard van de maan, hoewel dit volgens vele deskundigen ook bereikt had kunnen worden door de instrumenten van onbemande kunstmanen, die al verscheidene gegevens hadden verstrekt. Denkbaar is ook dat we beter ingelicht worden over hemellichamen in het algemeen.

MAAR wat betekent dat alles voor de mensheid op aarde? Tot nu toe heeft het Apollo-programma 90.000 miljoen gulden gekost. Als werkverschaffing (en winstbron) is het een formidabel project. De resultaten ervan zijn hoogst spectaculair. Ze zijn geen technische wonderen, want we hebben te doen met stricte toepassing van de ervaringswetenschappen, maar wonderen lijken het toch. Eens te meer is bewezen hoe ver de mens het heeft gebracht in het beheersen van de natuur. Maar welke kant gaat deze technologie uit? Toegepast door een zeer kleine minderheid, bedoeld om ontzaglijke materiële krachten in werking te stellen, is de 'verovering van de ruimte' een machtskwestie van de eerste orde. Er is geen hongerend kind door gevoed, geen zieke door genezen, geen dakloze aan een huis geholpen. En de twee miljard behoeftige sloebbers op aarde kunnen wel gapen, maar het meest van honger. Men had geen ruimtevaart nodig, om die ellende doeltreffend te bestrijden, want de beschikbare kennis der techniek is daarvoor ruimschoots voldoende. Het gaat hier echter om een maatschappelijke kwestie. En dáárvoor waren die 90.000 miljoen er nooit gekomen. Dat is het trieste van de zaak.

IN de Verenigde Staten zelf is de kritiek niet van de lucht geweest. Tal van sociologen, filosofen, astronomen en economen hebben gezegd, dat de enorme uitgaven in geen enkele verhouding stonden tot de wetenschappelijke waarde van het project. In de New York Times en Newsweek zijn vele van zulke critici aan het woord geweest. De antropologe Margaret Mead sprak van 'infantilisme', het vervullen van een jongensdroom, en van minachting voor leven en leed op aarde. Goed, honderden bedrijven hebben nieuwe materialen en producten moeten vervaardigen en van een triomf der technische wetenschap kan men wel spreken. Misschien dat die producten later minder duur ook voor andere doeleinden vervaardigd kunnen worden. Maar daar zit de mensheid niet op te wachten. In een wereld vol behoeftigen, oorlogen, omwentelingen, redeloze vervaardiging van verschrikkelijke wapens is deze technologische luxe een aanfluiting der sociale verantwoordelijkheid, die nauwelijks ter sprake kwam.

MAAR dat is het juist: hoewel de NASA officieel een civiele staatsorganisatie is, is de leider van het Apollo-project een generaal, en zijn de meeste astronauten militairen. In 1961 heeft president Kennedy het project ontworpen als prestige-zet in de koude oorlog, nadat de Russen de eerste man (Gagarin) in de ruimte hadden gebracht. Nixon heeft het nog duidelijker gezegd: de Verenigde Staten moesten 'de volstreekte leiding behouden in de ontwikkeling der technologie tot verovering van de kosmos.' De lucht-ruimte is – men vergete dat niet – het toekomstige toneel van een oorlog met raketten en kunstmanen, die voorzien zijn van kernwapens, als men geen paal en perk kan stellen aan de wedloop in bewapening. In wezen hebben we te doen met een militaire inspanning, vermomd als wetenschappelijke expeditie (wat ze óók is) speculerend op de kinderlijke verbazing en bewondering voor technisch vernuft. Maar de reis naar de maan is ontworpen als een overweldigend kunststuk in de strijd om de macht tussen grote mogendheden. Geestdriftige futuristen moeten dit niet vergeten. En wat Nixon aangaat en zijn tweede schepingsweek: uit het paradijs verdreven blijven we. Maar het is te hopen dat er niet weer een zondvloed op volgt...

KRITISCH ALLERLEI

Atheïsten

ONDANKS de moeilijkheden in Amsterdam (kwesitie-Van der Molen) is de animo voor het beroep van politieofficier de laatste jaren sterk gegroeid. Het aanbod varieert van vijf- tot zeshonderd per jaar. De kans om op de school te komen is vrij gering. Jaarlijks zijn er maar 35 tot 40 plaatsen vrij. Niettemin gebeurde het vorig jaar, dat er van de veertig open plaatsen slechts 26 konden worden bezet. De ballotage is dus niet mis. Met heel veel nadruk zegt de heer Pijls, dat de cadetten alleen uit degelijke milieus komen, maar niet alleen uit de goed-gesitueerde. 'Ze zijn natuurlijk niet uit de uiterst linkse milieus afkomstig. Daar heeft men overigens al geen behoefte aan een baan bij 'het gezag'. Daarnaast hebben we ook betrekkelijk weinig zoons van academici. Voor de rest zijn het de doorsnee-Nederlandse jongens. Wat minder atheïsten, daar zitten al de extreem linkse bij'. Aldus de Stafdocent Pijls van de Nederlandse Politie Academie in een interview met 'De Stem', Breda. En commentaar is overbodig. De heer Pijls weet kennelijk niets van hetgeen er in de kerken gaande is!

Helderzienden

ER zijn naar schatting tussen de twaalf- en veertigduizend helderzienden in Frankrijk. Is het tweede getal juist, dan zijn er nauwelijks minder helderzienden dan artsen, waarvan Frankrijk er immers een 56.000 telt. Maar er zijn wel alle kaartleggende conciërges en handlezende zigeunerinnen bij imbegrepen. De uitoefening van dit beroep is in Frankrijk verboden, wat niet wegneemt dat de 'officiële' helderzienden door de statistiek gewoon bij de vrije beroepen gerekend worden. Hun gemiddelde inkomsten bedragen circa 80.000 franken, waarvan 24.000 aan onkosten besteed worden, niet zozeer voor de aankoop van een kristallen bol of koffiedik als wel voor reclame in dag- en weekbladen. Overigens is er een vakbond in de maak om de charlatans te weren. Het ontbreekt dus de helderzienden niet aan zin voor ironie!

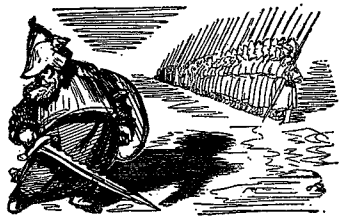
Abortus

IN Engeland is de laatste tijd het aantal gevallen van abortus sterk gestegen. Dit blijkt uit officiële cijfers die zijn gepubliceerd over de eerste acht maanden van 1968. Volgens de cijfers zijn na de bekrachtiging van de nieuwe wet op de abortus (waarbij de medische en sociale indicaties voor deze ingreep werden verruimd) 22.256 gevallen geregistreerd waarin

abortus is toegepast. Bijna de helft van de behandelde vrouwen was ongetrouwd en een even groot aantal had nooit een kind ter wereld gebracht. Het aantal vrouwen dat om een abortus komt vragen neemt nog steeds toe. In dit verband is het interessant dat deskundigen op het gebied van de geboortenregeling een verzoek hebben opgesteld om de wetten over het gebruik van voorbehoedmiddelen in Engeland in die zin te wijzigen, dat ook kinderen beneden de 16 jaar in de gelegenheid worden gesteld van voorbehoedmiddelen gebruik te maken.

Bloeddorst

NIET-POLITIEKE gruwelen hebben ook in de Japanse bioscopen en schouwburgen hun vaste plaats. Wakamatsu's - undergroundfilms - in goedkope seksbioscopen en pretentieuze keldertheatertjes steeds opnieuw vertoond - lopen over van bloeddorst. Zo wordt in 'Okasareta Hakui' (zoiets als 'geschonden zusterkleed') een rondlummelende jongeling een zusterhuis binnengelokt. In plaats van de verwachtingen van zich begeerig uitkleedende zusters te vervullen, schiet de impotente jongen zijn revolver leeg in de schoten van zijn jammerende slachtoffers. Niet tot deze 'Eroductions' (afkorting voor Erotic Productions) behoort de niet minder gruwelijke 'Ukiyoe Zankoku Monogatari', die in fraaie kleuren laat zien hoe een nakomeling van de beroemde schildersfamilie Kano zijn dochter verkracht om haar gezichtsuitdrukking in een schilderij te kunnen vastleggen. Later snijden handlangers van zijn rivaal naar de gunst van de Shogun met grote messen zijn handen aan stukken, voordat ze hem en zijn toesnellende dochter op afgrijselijke wijze afmaken. Aldus Die Zeit, en het is om bang van te worden!

G. Doré

Te goeder trouw

'HET feit, dat Portugal lid is van de NAVO is een belangrijke reden, dat dit land zijn kostbare oorlogen in Afrika kan voortzetten. Tot deze conclusie komen dr. S. J. Bosgra en mr. C. v. Krimpen in een rapport over de rol van de NAVO met betrekking tot de

Portugese oorlogsinspanning in Angola, Mozambique en Guinee-Bissao'. (Trouw 26-VI). Die mr. v. Krimpen blijkt een marine-officier in actieve dienst te zijn. Hoe hij er toe kwam dit rapport op te stellen onthult hij in Het Alg. Dagblad (27-VI). 'Op een vergadering vertelde dr. Bosgra dat Portugal zijn koloniale oorlogen alleen bij de gratie van de NAVO kan voeren. Dat irriteerde mij. Ik beschouwde het als de zoveelste aanval op de NAVO en ik protesteerde.' 'Terwijl ik probeerde te bewijzen dat de NAVO niets te maken had met de koloniale oorlogen van Portugal, vond ik tot mijn verbijstering steeds meer bewijzen van het tegendeel.' Er moesten wat meer mensen trachten te bewijzen waar ze tot nu toe steeds en meestal te goeder trouw, van overtuigd zijn. Mr. v. Krimpen zegt verder tegen het Alg. Dagblad: 'Ik heb alleen als bron aanvaard wat gepubliceerd en voor een ieder toegankelijk is. Ik wil bijvoorbeeld zonder reserve aannemen, dat onze premier De Jong meende de waarheid te spreken toen hij op 12 febr. '68 voor de televisie verklaarde dat er geen NAVO-wapens in Angola werden gebruikt - in mijn rapport wordt bewezen dat hij fout was ingelicht.' Daarover zegt 'Tijd en Taak': 'Sympathiek van hem, om z'n hoogste baas te sparen, maar die, of zijn ambtenaren, had toch ook kunnen lezen, wat gepubliceerd is en voor iedereen toegankelijk?'

Maandans

AAN de Franse Riviera heeft een nieuwe dans zijn intrede gedaan: de Lem. De muziek is geschreven door orkestleider Joss Baselli, die

optreedt in het casino van Cannes. De dans is tamelijk eenvoudig: eerst een aantal snelle stappen op de plaats - dat moet het vertrek van de raket, de lift-off, voorstellen. Dan volgt een sprongetje zijwaarts: het zich-losmaken van de raket uit de aantrekkingskracht van de aarde; daarna een langzame draai naar links of naar rechts (het omcirkelen van de maan en de landing) met daar achteraan een rock-beweging die iets moet hebben van het door Aldrin en Armstrong opgevoerde maanballet. Het is te hopen dat de muziek vindingrijker is dan de passen!

Moment

IN De Haagse Post schreef Laurens ten Cate 'Tegen het historisch moment'. Hij heeft het moment (twee mannen op de maan) niet gezien, want hij was gaan slapen. De astronoom drs. Chriet Titulaer hield voor het weekblad een reeks overpeinzingen. 'Het is ook een feit, dat de Amerikaanse beslissing om een landing uit te voeren niet op grond van wetenschappelijke motieven werd genomen. De beslissing werd genomen binnen een week na de eerste bemande ruimtereis van de Russen. Er werd geen advies van wetenschapsmensen ingewonnen. Nadat president Kennedy deze beslissing had aangekondigd, hebben wetenschapsmensen op een effectieve manier hun belangen in dit project weten onder te brengen.' Maar zonder koude oorlog, prestige van grote mogendheden en machtspolitiek zou niemand op de gedachte zijn gekomen, 'de ruimte te moeten beheersen'.

Binding

*Was daar de vriendschap niet, hoe zou ik sterk zijn?
Was daar geen stem die tot mij spreekt,
geen hart, waar mijn hart om verweekt,
wat zou mij doel of werk zijn?*

*En hoe zou ik mijn moeheid overwinnen,
was daar de liefde niet, de lust,
de vrouw, mijn vrouw, en, ongeblust,
de brand van onze zinnen?*

*Ik ben. Ik word. En in mijn durvend streven,
kan ik tenietgaan aan mijn hoogst begrip;
maar vriend, uw hand, en vrouw, uw lip
binden mij aan het leven.*

HERWIG HENSEN

(Uit: Naar het einde toe versmalt de weg. Meulenhoff, 1965)

Jodendom en jodenheid

DE op 9 mei in Utrecht verdedigde dissertatie van dr. C. Reynders 'Van 'Joodsche natiën tot Joodse Nederlanders' bevat een interessante stelling, t.w.: 'De bepalingen, die er toe hebben geleid dat joden met gedekt hoofd de eed moesten afleggen, tonen aan dat de wetgever jodendom met jodenheid heeft vereenzelvigd en ten onrechte tot openlijke geloofsbelijdenis heeft gedwongen'. Nu brengt het afleggen van de eed voor iedereen mee dat men te kennen geeft, of men al dan niet bereid is de conventionele eed af te leggen. Doopsgezinden en onkerkelijken moeten, evenals gelovige joden, hun 'opvatting omtrent de godsdienst' kenbaar maken. En het is mij niet bekend of ooit een ongelovige of een gedoopte getuige van joodse afkomst gedwongen zou zijn de eed af te leggen op de voor gelovige joden voorgeschreven wijze (door de 'joodse wet' voorgeschreven).

DE schrijver heeft kennelijk het verschil op het oog tussen enerzijds het behoren tot, d.w.z. aanhanger zijn van, de joodse geloofsopvattingen en het zich rekenen tot het in diaspora levende 'joodse volk': in het huidige Nederland een onbekend begrip, althans van even geringe betekenis als bv. het behoren tot de Friese of Limburgse stam. Schurer of Troelstra voelden zich Fries, spraken de taal, maar er is geen twijfel aan het Nederlander-zijn. Er zijn talrijke Nederlanders van joodse afkomst die evenzeer Nederlands zijn. En Jiddisch is hier te lande al bijna een eeuw geen gangbare omgangstaal meer: het heeft zich minder levend getoond dan het Fries, dat ook uit de school en de rechtzaal gebannen was tot voor kort.

DE historische betekenis van 'het joodse volk' in Europa staat vast, de vraag is echter of na het ontstaan van Israël de term nog betekenis heeft. George Friedmann, Fransman van joodse origine, ontkent het. De in Zwitserland levende, uit Galicië afkomstige Salcia Landmann betoogt dat er wel een joods volk is, en voert rasargumenten aan: 'Die Juden als Rasse'. (Walter Verlag, Olten 1967). Op de omslag wordt Disraeli als kroongetuige aangehaald. Mevrouw Romein heeft eens opgemerkt, dat het ergste wat we uit de bezetting hebben overgehouden het bewustzijn is, dat sommige vrienden wel en andere niet 'jood' zijn: in de zin van de Neurenberger wetten. Een bericht over een conferentie van het liberale jodendom in Amsterdam (A. Hbl. 29 mei) werpt hier een schrill licht op. Eerst wordt bericht, dat in Israël (sinds 1960) 2600 personen tot het jodendom zijn toegelaten, helaas zonder nadere bijzonderheden. We weten dus niet of hier ook assimilanten bij zijn uit de autochtone minderheden in Israël: minderheden hebben zich wel meer geassimileerd aan de heersende groep. Maar vermoedelijk gaat het in hoofdzaak om geloofsovergang in verband met huwelijk, en wellicht om kinderen uit gemengde huwelijken.

OOK voor Nederland worden de cijfers genoemd: veel aanvragen werden afgewezen, maar sinds ca. 1956 (voor verschillende ressorten verschildt de begindatum) zijn 105 personen tot het Jodendom overgegaan, vermoedelijk om analoge redenen als die welke ik voor Israël noemde, ten dele misschien ook met het oog op emigratie naar Israël. Maar de correspondent van het A. Hbl. heeft het niet alleen over toetreden tot de joodse geloofsgemeenschap, hij schrijft

ook uitdrukkelijk: 'in het ressort Utrecht... werden (sinds 1956) 20 niet-joden als behorend tot het joodse volk gerekend'. Een vreemde zaak: een naturalisatie in de diaspora? En meer en anders dan een bekering tot de geestelijke waarden van de mozaïsche godsdienst? Even verder: 'de buiten-natuurlijke aanwas van 105 mensen voor de joodse gemeenschap staat echter nauwelijks in verhouding tot de aantallen die door assimilatie verloren gaan'.

DUS geloofsafval, een gewoon verschijnsel bij alle kerken en ook in de joodse gemeenten niet onbekend, wordt gelijk gesteld met assimilatie. Ik kan hier niet anders in lezen dan de theorie van de dubbele 'nationaliteit': we kennen uit het interbellum de onderscheiding tussen 'Reichs-deutsche' en 'Volksdeutsche': de minderheden in Oost- en Zuidoost-Europa. En als assimilatie gelijk staat met het opgeven van de band met het historische joodse volk, dan komt de gedachte op aan de Spaanse opvatting, dat protestanten geen Spanjaard kunnen zijn. En onkerkelijken natuurlijk evenmin. Er is nog meer: 'Hoewel volgens vele liberale rabbijnen het voor een ieder die naar innerlijke overtuiging het jodendom wil aanhangen (dus een wilsbeslissing, een bekering W. J.) daartoe de gelegenheid moet worden geboden, is in kleine joodse gemeenschappen deze opneming, buiten de normale eisen van joodse kennis etc., moeilijk, omdat het karakter van de gemeenschap zou worden veranderd, indien vele niet-joden worden toegelaten'.

INDERDAAD, het geluid is niet onbekend: nieuwelingen worden in menig agrarisch dorp ook afgewezen, de suburbanisatie levert problemen op; op de eilanden bijv. Maar dan gaat het toch vooral om de afwijkende levenshouding: onkerkelijke stedelingen in een orthodox dorp e.d. Maar de nieuwelingen zijn in dit geval mensen 'die naar innerlijke overtuiging het jodendom willen aanhangen'. Dus die afwijkende levenshouding kan geen bezwaar zijn, tenzij men het bezwaar ziet in... de afstamming: de voorouders. Het wordt wel moeilijk! Wat is beslissend: de geloofsovertuiging of de afstamming? Zijn joodse Nederlanders Nederlanders die tot de Israëlitische Kerkgenootschappen behoren, of zijn het Nederlanders, ja, het kan moeilijk anders: met een bepaald aantal joodse grootouders? En zo het laatste het geval is: heeft dat meer te betekenen dan het aantal kwartieren in het wapen van een van onze regentenfamilies?

W. J. JONG

Radiolezing

HILVERSUM II

Zondag, 17 augustus 1969, 9.45-10.00 uur:
Th. W. Polet: 'Moeten wij ons laten manipuleren?'

Agrarisch gezien is onze vakantie een leerzame gebeurtenis geweest. Niet dat we er nu bepaald op uit zijn om iets op te steken, dat zijn we nooit, laat staan in onze vakantie, maar zo af en toe kruisen er wel eens wetenswaardigheden ons pad, waar we gewoon niet omheen kunnen.

Zo schept de autochtone bevolking van het Franse dorpje, waar we nu al voor het negende jaar geweest zijn, er behagen in ons een soort bargoens te leren; woorden, die we gretig indrinken, maar waar we niets mee kunnen beginnen, omdat we er in fatsoenlijk gezelschap geen gebruik van kunnen maken. Een soort omgekeerde Pygmalion. Ook de agrarische kennis, die we deze keer hebben opgedaan, zullen we nooit aan iemand kwijt kunnen, want niemand kan het iets schelen, dat een goed hooi-jaar een jaar van niets is: année de foin, année de rien.

Niettemin werden wij er direct bij aankomst op onze kampeer-wei aan den lijve mee geconfronteerd, want het hele terrein stond zover het oog reikte, tjokvol manshoog gras. We begrepen er niets van, want de pachter van het land wist, dat we komen zouden, dus koppelden we ons aanhangkarretje af en wendden de steven naar de boerderij van de pachter. Daar hoorden we een triest verhaal van een totaal verregend voorjaar; nat en koud. Al het gewas, alle vruchten, al de groente, alles was minstens zes weken achter en slecht van kwaliteit. Alleen het hooi stond er prachtig bij, maar een goed hooi-jaar... enfin, dat zei ik al. Nèt op de dag van onze aankomst was het weer omgeslagen. Wij hadden de zon meegebracht. Dat klonk ons als een soort onwezenlijke elektronische muziek in de oren, want doorgaans voeren wij regen en onweer in ons banier en reizen we duizenden kilometers om dit kwijt te raken, maar ondertussen stonden we daar, met de zon dan wel in onze bagage, maar tot de neuzen in 't hooi en waar moesten we de tenten opzetten. 'We komen wel een stuk vrijmaken, ga maar terug naar de wei', beloofde de boer en nog geen kwartier later kwam er door de heuvels een levensgroot maai-apparaat aanrollen met twee mannen erop en die begonnen een strook af te maaien. Helemaal expres voor ons. Wij glommen van dankbaarheid en trots en leedvermaak, want een paar bleekneuzige landgenoten, die in een nabijgelegen huis logeerden en de eerste week van hun vakantie nog geen zonnetje gezien hadden en die een paar schampere opmerkingen gemaakt hadden over onze kampeerplannen in die woestenij, gluurden steeds naar het maaien en bekenden ons later, dat ze ons van dat moment af met heel andere ogen hadden bekeken. Dat wisten we wel en we konden wel gillen van plezier. Année de foin, année de rien. Een week later kwamen ze de rest weghalen. Dagenlang trokken er allerlei maai- en omhussel- en pakapparaten aan ons voorbij, totdat de hele zaak tenslotte afgevoerd werd, torenhoog opgetast op wagens, waarvan wij verwachtten, dat ze zouden kapseizen, maar ook hooi opladen is een vak en 't ging altijd weer goed.

Soms hadden ze wel eens even tijd om met ons te praten en dan hadden we ons eigenlijk wel willen verontschuldigen voor onze vakantie, want die mensen werkten zo hard en wij zaten daar maar niets te doen. Ze vertelden ons allerlei bijzonderheden over hun werk en hun leven.

Met de eigenaar van het land en zijn vrouw, mensen uit Bordeaux, kwam het toevallig ter sprake, of wij nu katholiek waren of protestant. 'Humanist', zeiden we, maar daar hadden ze nog nooit van gehoord. 'Zeker iets daar tussenin', meenden ze en ik schaam me diep, maar we hebben 't er zo maar bij gelaten en vaag ja geknikt. Toen had eigenlijk de haan moeten kraaien, nadrukkelijk voor de eerste keer, maar er gebeurde niets.

Gallische hanen zijn niet zo kraaiërig blijkbaar.

Jeugd in verzet tegen onderwijs

• Wanneer de leerlingen geen vorm van inspraak hebben op hun school en hier ook niet om vragen in de loop van hun opleiding dan kan deze opleiding als mislukt beschouwd worden (W. J. Brandenburg)

• Een van de belangrijkste functies van het verzet van de jongeren is dat het (opnieuw) de vraag stelt: waar dient onderwijs eigenlijk voor? (C. E. Vervoort)

DE algemene voorjaarsconferentie van de Humanistische Stichting Socrates speelde zich dit jaar op zondag 8 juni af in de Internationale school voor Wijsbegeerte te Amersfoort. Onder het thema: Jeugd in verzet tegen het onderwijs wilde de organiserende sociaal-pedagogische sectie van de stichting een poging doen tot het aangeven van achtergronden en oorzaken die hebben geleid tot het huidige verzet door de jongeren tegen de verschillende vormen van het huidige onderwijssysteem.

De voorzitter van deze landdag, dr. G. Stellinga, kwalificeerde dit onderwijssysteem tijdens zijn openingswoord als een aantal fabrieken die allemaal hetzelfde produkt afleveren. Hij hield het uitsluitend bij de docenten berustende alleenbeslissingsrecht over de inrichting van het onderwijs, welk beslissingsrecht naar zijn mening bij de samenleving als geheel dient te liggen, d.w.z. mede bij leerlingen, ouders en andere belangstellenden. Dr. Stellinga pleitte ervoor om leerlingen van verschillende hoedanigheid en kwaliteit samen te laten werken, zoals dat later ook in de maatschappij moet gebeuren. Ten behoeve van een dergelijke nieuwe benadering dient de leraar naar zijn mening uit zijn rol van rechter te stappen en te worden tot begeleider, stimulator, wegwijzer en medewerker van de leerlingen.

Dr. C. E. Vervoort begon zijn inleiding over de achtergronden van het verzet met op te merken dat er tot dusver nog geen bevredigende verklaring bestaat voor de alomtegenwoordigheid van protestbewegingen onder de hedendaagse jongeren. Een naar zijn mening invloedrijke factor hierbij is het bestaan van een kloof tussen de jongere en oudere generatie in de dynamische Westerse samenlevingen. Waar ervaringsachtergronden dermate van elkaar verschillen dat wrijvingen tussen generaties tot generatieconflicten kunnen uitgroeien, waarbij de jongeren de ouderen in hun sociale posities en belangen proberen aan te tasten, vormen de opkomst van het nationaal-socialisme, de Tweede Wereldoorlog, de jaren van de 'mooie vrede' daarna en de Korea-crisis het perspectief der ouderen voor het waarnemen van de eigen positie, voor de jeugd is die periode niet meer dan een stuk geschiedenis; hun referentiekader is de welvaartsstaat, die zij niet wensen af te zetten tegen de jaren '30 en '40.

Het al dan niet bewust beleven van de Tweede Wereldoorlog met haar voor- en naspel markeert, zo stelt dr. Vervoort, de genoemde kloof tussen de generaties. Maar ook binnen de jongere generatie zelf is een scheidslijn waarneembaar, n.l. tussen studenten, die universitaire studie zien als een praktische zaak, die het maken van carrière en het bereiken van een maatschappelijke positie mogelijk maakt; en zij, die de universiteit beschouwen als uitgangspunt voor het veranderen van de samenleving. Van belang is hierbij op te merken dat er in dit

verband geen sprake is van een kleine, activistische minderheid en een passieve, ongeïnteresseerde meerderheid.

De heer Vervoort acht de mening dat argeloze jongelui die zich voor het karretje laten spannen van – respectievelijk opgeruid worden door – een stel ideologisch goed geschoolde links-radikalen of eventueel zelfs door 'buitenlandse agenten' een gevaarlijke misvatting. Hij pleitte ervoor dit als een emancipatiebeweging te beschouwen. Jongerenprotest, meent hij, wordt weliswaar voortgestuwd door een kleine voorhoede van ideologisch goed geschoolde activisten, maar zij worden gesteund door een grote en snel radikaliserende achterban van sympathisanten.

Centraal in deze protestbeweging staat de problematiek van de medezeggenschap; maar hiermede komt de rol van het onderwijs zelf in het geding. Die rol wordt door de ouderen opgevat als het vertrouwd maken der leerlingen met waarden en normen der huidige samenleving. De jongeren wijzen deze poging tot inpassing af en verlangen dat het onderwijs aandacht besteedt aan zaken die zij belangrijk achten. Naar de mening van dr. Vervoort kan het onderwijs deze tegenstrijdige verwachtingen onmogelijk verzoenen, hoewel hij het de taak van het onderwijs acht te opereren in de kloof tussen de generaties. De school en de universiteit worden niet integraal verworpen door de jeugd, maar zij willen die zelf helpen waarmaken. De jongeren zijn zich tegen de afhankelijkheids-situatie en de hen opgedrongen passiviteit; zij willen participanten zijn in een onderwijscoöperatie. Hun protestbereidheid, zo wijzen recente onderzoeken uit, hangt samen met de studie-keuze en beide korreleren met de opvoedings-sfeer in het gezin.

Het verzet der jongeren is geen reactie op autoritaire opvoedingsverhoudingen; zij werden juist geconfronteerd met de compromissen die hun liberaal en democratisch denkende ouders moesten sluiten. Zij stellen hier de politiek van het geweten tegenover, waardoor hun intrede in de maatschappij hen voor grote problemen stelt. Aan het einde van zijn inleiding wees dr. Vervoort op de legitimiteit van het radikale standpunt dat democratisering van het onderwijs alleen zinvol is als hefboom tot democratisering van de samenleving als geheel, aangezien het onderwijs daar een integrerend bestanddeel van vormt. Hij zei ervan overtuigd te zijn,

dat democratisering van het onderwijs niet mogelijk is, wanneer niet over een breed samenlevingsfront het medebeslissen tot uitgangspunt wordt verklaard van de wijze waarop aan menselijke verhoudingen vorm wordt gegeven.

Het negeren van het protest der jongeren komt neer op veronachtzaming van wat wellicht de krachtigste tegenstroom is die de wereld op dit moment kent. Hij hield de ouderen, die uit ervaring weten hoe idealen misbruikt kunnen worden en hoe heilsverwachtingen in dienst van totalitaire bewegingen kunnen worden gesteld, voor, zich open te stellen voor de noodzakelijke veranderingen, maar hun constructieve kritiek, die een essentiële functie voor de democratie heeft, niet te sparen.

WELVAART EN WELZIJN

DE tweede inleider op deze conferentie, dr. W. J. Brandenburg, lichtte meer in het bijzonder een aantal door hem verzamelde stellingen over de democratisering van het voortgezet onderwijs toe.

De eerste groep stellingen, welke de prioriteitponeren van het verlangen naar inspraak, beweegt zich rondom het begrippenpaar welvaart en welzijn. De verschillende gerichtheid op een van deze beide doelen is naar zijn mening de oorzaak van spanningen tussen de progressieve jongere generatie en de gevestigde autoriteit in het onderwijs. Dr. Brandenburg houdt docentencorps, ouders en leerlingen voor dat, wanneer zij geen inspraak bevorderen of verlangen, zij niet handelen in overeenstemming met de geest van de tijd en de vigerende maatschappijvisie, welke door welzijn, verantwoordelijkheid, ontplooiing en democratie worden gekarakteriseerd.

ENIGE volgende stellingen hadden betrekking op het bevorderen van interactie en contact in de onderwijs-leersituatie, teneinde te komen tot wederzijdse waardering van docenten en leerlingen. Als didactische werkvorm, welke aan deze wenselijkheden tegemoet komt werd het projekt-onderwijs genoemd.

Uitgaande van het verschil tussen maatschappelijke relevantie en economisch rendement, wordt er in een stelling voor gepleit, dat de mogelijkheden tot maatschappij-verandering in de school bestudeerd en beoefend worden.

Onder de noemer 'samenscholen met alle scholieren' wees dr. Brandenburg erop dat de school die weliswaar intern is gedemocratiseerd, maar waarvan de leerlingen geen communicatie hebben met leerlingen van een ander schooltype, zoals een technische school, in feite een intellectueel prestige handhaven in een niet-democratische structuur. Aangezien dergelijke betrekkingen door de veelgeroemde Mammoetwet niet worden bevorderd, kan haar verweten worden dat zij onvoldoende democratische voorwaarden schept. In verband hiermee wees dr. Brandenburg op de wenselijkheid van interscholairse projecten, waarvan hij het ontstaan van waardering onder scholieren van uiteenliggende scholen voor elkaars specifieke capaciteiten meent te mogen verwachten.

De Groningse pedagoog leek weinig waardering te hebben voor examens, die hij op grond van het veroordelende aspekt dehumaniserend noemde en ongunstig voor de relatie leraar-leerling. Aangezien hij eenzijdige afschaffing ervan geen oplossing vindt, riep hij op tot het zoeken en uitproberen van alternatieven, evenzeer ten aanzien van de selectie door middel van het zittenblijven, dat in feite een vonnis is wegens het niet bereiken van een bepaald prestatieniveau. Een dergelijke wijze van selectie, zonder een gepast alternatief voor de afgewezenen, kon dr. Brandenburg slechts als een beschamende werkwijze zien.

Met nadruk wees hij ten aanzien van al het voorgaande op de noodzakelijke voorwaarde te kunnen discussiëren, wil men tot zindelijke besluitvorming komen over structuurwijzigingen.

F. JANZEN

Pierre Bayle (2)

ERG rouwig was Bayle niet om de ontheffing uit zijn ambt aan de Illustere School. Hij wist trouwens wel, dat vele redelijke inwoners van Rotterdam niet instemden met het besluit van de overheid. Indien de fanatieke calvinist Jurieu hem verder met rust gelaten had, zou de strijd wel geluwd zijn. Maar Jurieu liet niet af; hij bleef Bayle achtervolgen. Een maand na het ontslag stelde Jurieu pogingen in het werk om Bayle te verhinderen aan het Heilig Avondmaal deel te nemen. Hij verzocht het consistorium van de Waalse kerk 'd'avoir égard au grand scandale que souffrent plusieurs âmes chrétiennes de voir approcher le dit sieur Bayle de Table Sacrée'.

DIT verklaart waarschijnlijk de heftige aanval, die Bayle – anders zo beheerst en flegmatisch – ondernam naar aanleiding van 2 predikaties van zijn tegenstander. Op 2 maart 1694 verscheen een vliegend blaadje onder de titel: *Nouvelle hérésie dans la morale*, Touchant la haine du Prochain, Prêchée par Mr. Jurieu. Het blaadje verscheen anoniem, maar ieder wist wie de schrijver was. Fel is de kritiek van Bayle op de 2 preken, waarin Jurieu volgens hem de haat tegen de naaste had gepredikt in strijd met wat Jezus-Christus in de Bergrede de mensen had geleerd. Het valt op, dat in de aanhef van het pamflet niet gesproken wordt van een ketterij tegen de heilige schrift, maar van een ketterij tegen de moraal, een bewijs temeer, dat Bayle moralist is, dat hem in de allereerste plaats de moraal interesseert. In wezen gaat het hem om één ding: liefde tot de naaste, en dan niet beperkt tot geloofsgenoten.

PIERRE BAYLE was vrijgezel. Nooit heeft een vrouw hem zo kunnen boeien, dat hij bereid was een huwelijk aan te gaan, hoewel hem in 1682 een alleszins aantrekkelijk huwelijk met een mejuffrouw Dumoulin werd aangeraden. Al zijn liefde ging uit naar boeken. Zo was het in zijn jeugd, zo is het gebleven. Rotterdam heeft hij nimmer verlaten, hoewel hem gunstige aanbiedingen van elders gedaan werden. Franeker had hem gaarne als hoogleraar aan haar hogeschool verbonden. Maar hij beschikte nu over meer vrije tijd en wierp zich met onverflauwde ijver op zijn studies. Ontzaglijk is het werk, dat hij verzet heeft. Daarin evenaarde hij Erasmus en Voltaire. Het zou de omvang van dit artikel verre te boven gaan, ook maar een korte omschrijving te geven van alles wat Bayle geschreven heeft. Iets moet echter gezegd worden over zijn z.g. 'Kometenboek', waarvan de eerste druk verscheen in 1682, iets vroeger dan het beroemde werk van ds. Balthasar Bekker over hetzelfde onderwerp.

HET bijgeloof tierde nog welig, ook in deze landen. Men zag in kometen een verschijnsel, waarmede de hogere macht iets aankondigde, het waren voortekens van die macht. Niet alleen het mindere volk geloofde in deze dingen. Het bijgeloof was wijdverspreid. Ook de geestelijke macht ging er aan mank. Het werk van Bayle heeft er evenals dat van ds. Becker toe bijgedragen, het bijgeloof te verminderen, zij het dan dat dit met een hevige tegenstand van een groot deel der predikanten gepaard ging. Ds. Becker kostte het zijn betrekking. Zijn meerdere vrije tijd heeft Bayle ook in staat gesteld een werk te voltooiën, waarmede hij de grootste roem heeft geoogst. Heel alleen heeft

hij zijn 'Dictionnaire historique et critique' samengesteld. Een onnoemelijke arbeid en studie is daarvoor nodig geweest. Het is bijna onbegrijpelijk, dat één man dit gepresteerd heeft.

DE eerste druk, welke in 1698 verscheen, omvatte reeds 2746 bladzijden. De daarop volgende druk, die in 1702 het licht zag, was nog de helft dikker. Uit het feit dat de tweede druk zo vlug op de eerste volgde, blijkt de grote belangstelling voor het werk. Het was inderdaad een bestseller. Het heeft zeker een eeuw lang als naslagwerk gediend en vormde een uitgangspunt voor de Franse encyclopedisten.

PIERRE BAYLE was een pleitbezorger voor gewetensvrijheid en een bestrijder van onverdraagzaamheid en fanatisme. Op het gebied van het geestelijk leven duldde hij geen vervolging van de ene mens door de andere. Iedereen moest in zekere zin zijn eigen rechter kunnen zijn. Als criterium geldt alleen het geweten. Men mag dit geen dwang opleggen. Bayle gaat zelfs zover te stellen, dat de mens niet minder vrij is te handelen volgens zijn 'dwalend geweten' (conscience errante), dan naar motieven hem ingegeven door zijn 'verlicht geweten' (conscience éclairée). Zijn medemens ontzegt hij het recht om in te grijpen, tenzij de sociale orde bedreigd wordt. Daarbij leerde hij, dat ethiek niet noodzakelijk op een religie gebaseerd behoef te zijn, maar zeer goed mogelijk is in een samenleving van atheïsten.

MAG men hieruit nu afleiden, dat Bayle veronderstelde, dat als de mens aan zijn geweten werd overgelaten, zich een ideale gemeenschap zou ontwikkelen? Neen. Zo goed dacht Bayle niet over de menselijke mogelijkheden. Zijn kritische geest en zijn historische studies hadden hem daarvoor te diep doen schouwen in de menselijke natuur. Bayle was een pessimist, die dikwijls aan Schopenhauer doet denken.

BAYLE overleed op 28 december 1706, 59 jaar oud. Hij leed aan tuberculose en wist dat zijn ziekte ongeneeslijk was. Daarom vond hij het niet nodig een dokter te raadplegen. Hij zag zijn dood gelaten tegemoet. Tot het laatste ogenblik bleef hij aan de arbeid. De avond voor zijn sterven kwam zijn corrector drukproeven bij hem halen, waaraan Bayle die gehele dag nog gewerkt had.

J. L. SLUIJTER

WACHTEN BIJ DE GRENS

HET zijn vele grenzen waarop de titel van Sjoerd Leikers nieuwste roman, *Wachten bij de grens**, betrekking kan hebben. Het boek speelt zich voor het grootste deel af in de Nederlands-Duitse grensstreek in het noorden van ons land, het tracht ook de grens met het verleden te overschrijden, wat alleen door lang wachten mogelijk blijkt. Maar er zijn ook andere grenzen tussen de erin optredende figuren, die ieder hun eigen voorstelling van dat verleden en van hun rol daarin hebben. De hoofdfiguur, Edo van Haersma, tracht al pratend,

maar vooral wachtend, al die voorstellingen als een legpuzzel in elkaar te schuiven om tenslotte te weten te komen wat hem al sinds de bevrijding bezig houdt: op welke wijze zijn zuster tijdens de oorlog in die grensstreek is verdwenen. Grenzen genoeg dus, maar toch ook verbindingen: zo de duidelijke overeenstemming met Leikers vorige boek, *De Achtervolgers* (*Mens en Wereld* van 24 augustus 1968), dat ook het verzet in bezet Nederland als onderwerp heeft, en waarin de belangrijkste figuur Egbert van Haersma heet. Ook de Edo uit het laatste boek is een man uit gegoede kring, alleen is er in dit geval geen sprake van diens rol in het verzet, maar van die van zijn zuster Esther.

HET boek speelt ook niet in de oorlogsjaren, maar veel later, als Edo een bezoek brengt aan de streek waar zijn zuster voor het laatst gezien is. Zij heeft actief aan het verzet deelgenomen, maar is tegelijkertijd verliefd geraakt op een Duitse officier, broer van een overleden minnaar. Deze ambivalente situatie maakt, dat de herinnering aan haar bij de oud-verzetsstrijders die de broer na de oorlog bezoekt, lang niet gelijklopend is, en dat het bijzonder onduidelijk is op welke wijze zij tenslotte is verdwenen. In dat opzicht leest het boek als een soort detective, maar dan niet een van het gebruikelijke genre, maar een soort Simenon. Het gaat de schrijver om de psychologie van de oud-verzetsmensen die hij beschrijft. Hun herinneringen hebben betrekking op dezelfde gebeurtenissen uit het verleden, maar hun karakter en maatschappelijke positie hebben die gebeurtenissen telkens vertekend, of tenminste verschillend belicht. Tenslotte blijkt er een oude jachtopziener te zijn, Jannes Witmus, die de sleutel tot het geheim aandraagt, en in het bijzonder diens doofstomme dochter, wier intuïtie een belangrijke rol speelt. Zij weet wat het einde van Esther, die haar zo dierbaar was, is geweest.

HET nieuwe boek van Sjoerd Leiker is veel compacter dan het vorige, het is ook minder construeerd, het heeft psychologisch meer diepgang, en het doet in hoge mate authentiek aan. De verteltrant van Leiker is sober, eenvoudig, en vooral daarom zijn zijn boeken zo geschikt om de jeugd iets bij te brengen van wat het verzet in de tweede wereldoorlog nu eigenlijk heeft betekend, welke mensen het bedreven en waarom. In dat opzicht ken ik geen betere boeken dan die van Leiker, die ik dan ook in vele schoolbibliotheken en openbare leeszaal zou wensen. Ze geven een veel betere indruk van het verzet dan bij voorbeeld Hermans' *De donkere kamer van Damocles*, dat zoveel populairder bij de jeugd is. Dat laatste mag kwalitatief, als literatuur, meer waard zijn, het geeft een scheef beeld van de illegaliteit, en het zou voor veel jonge mensen nuttig zijn als Leiker dat wat kon corrigeren. Qua compositie is *Wachten bij de grens* sterker dan *De Achtervolgers*: de schrijver kan met minder personen volstaan, heeft ook aanzienlijk minder handeling nodig om zijn doel te bereiken. De breedsprakigheid die ik hem vorig jaar nog verweet, is verdwenen. Beide romans vind ik in hun soort goed, maar *Wachten bij de grens* is literair gesproken toch een vooruitgang.

R. DE LA RIE

*) Sjoerd Leiker: *Wachten bij de grens* (H. P. Leopolds Uitgeversmij. N.V., Den Haag, 1968 – f 10,90)

DE STEM VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

HET hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond spreekt zijn verontrusting uit over het proces tegen de bezetters van het Maagdenhuis.

In de eerste plaats is het onrechtvaardig, als in de ene stad (Tilburg) de bezetting van een universitair gebouw niet wordt vervolgd en in de andere stad (Amsterdam) wel. Verder houdt het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond het ervoor, dat in Amsterdam een massaproces is aangespannen, in naam op aanklacht van lokaalvredebreuk, terwijl het in feite de functie heeft in te grijpen in een politieke strijd voor hoogstnoodzakelijke democratisering van het universitaire onderwijs.

Het hoofdbestuur vreest van dit alles een verdere toespitsing van tegenstellingen, die in de strijd der meningen over de structuur der samenleving de aanwending van fysiek geweld bevordert.

Het hoofdbestuur meent dat er alle aanleiding is, om naar verzachting van die tegenstellingen te streven, door de zo zeer gewenste structuurveranderingen in een open en werkelijk democratische discussie van alle partijen op basis van feiten en redelijke argumenten te brengen.

Utrecht, 13 juni 1969

IK denk er ZO over

EEN PROTEST

HET hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond heeft gemeend een verklaring te moeten publiceren n.a.v. het 'Maagdenhuisproces'. Hierbij dienen wel enige kanttekeningen geplaatst te worden: 1. Het is niet zo onrechtvaardig dat in Tilburg de bezetting van een universitair gebouw niet is vervolgd, en in Amsterdam wel. In Tilburg waren niet de studenten onwillig: toen het medebeslissingsrecht als uitgangspunt aanvaard was, werd de bezetting opgeheven. De president-curator sloot daar de hogeschool. In Amsterdam bestond een werkgroep Bestuursstructuur en was men bereid 'in goed overleg met alle geledingen in de universiteit tot democratisering van de bestuursstructuur te geraken'; dit hield mede in 'een verdere uitwerking van de gedachten betreffende het medebeslissingsrecht in representatieve organen op alle niveaus'. In afwachting van de herziening van de wet op het wetenschappelijk onderwijs waren maatregelen genomen of werden voorbereid die een democratisering van de universiteit beoogden. In Amsterdam waren dus studenten (niet: *de* studenten!) onwillig toen zij desondanks aan een bezetting begonnen (ruim 30% was niet eens student!). 2. De flagrante schending van democratische beginselen door de bezetters, niet hun politieke doel was oorzaak van het proces. 3. De toespitsing der tegenstellingen is veel meer een gevolg van de mentaliteit der studentenonderhandelaars (S.V.B.) dan van de berechting der bezetters. Laat het hoofdbestuur zijn verklaringen beperken tot die onderwerpen die een verklaring waardig zijn!

TJ. DUURSMA
student aan de Universiteit van Amsterdam

NEGATIEVE ASPECTEN

IN het nummer van 14 juni heeft dr. A. L. Constandse gewezen op het positieve aspect van het studentenverzet en met name de bezetting van het Maagdenhuis in Amsterdam. In Het Woord van de week van 15 juni vinden wij de tekst van de radiorede die dr. Constandse op die dag heeft gehouden. Ook die rede ging over het Maagdenhuis, en in deze rede had dr. Constandse het ook uitsluitend over positieve aspecten. Ik wil de positieve kanten van de beweging niet ontkennen. Het maatschappelijk engagement, het ontsnappen uit de ivoren toren, de bereidheid tot het dragen van verantwoordelijkheid vind ik positieve elementen.

Maar het is onjuist geen aandacht te geven aan de bijzonder gevaarlijke negatieve kanten.

IN de eerste plaats vind ik het uitermate onvoorzichtig, dat dr. Constandse zo luchthartig spreekt over de parlementaire democratie. Die moge gebrekkig zijn, een betere hebben wij nog niet. Dr. Constandse spreekt voortdurend over 'buitenparlementaire oppositie' als er sprake is van contraparlamentaire oppositie. Buitenparlementaire oppositie en activiteit in het algemeen behoort tot het wezen van de democratie. Het is juist, dat een parlement of gemeenteraad nooit grote verschuivingen teweeg hebben gebracht. In ons land de laatste eeuw niet. En dat is maar goed ook. In totalitair geregeerde landen gaat het anders. Daar registreert het parlement (of wat daarvoor doorgaat) niet, daar gaat het zijn eigen gang of de gang van de kleine groep machthebbers. Dat zal dr. Constandse ook niet willen. Maar wat wil hij wel? Sociale wetten en het algemeen kiesrecht schijnt hij te aanvaarden. Maar elke codificatie leidt tot een zekere stabilisatie die men ook verstarring kan noemen. Er moet steeds worden gewijzigd. Als dat gebeurt op de manier die dr. Constandse goedpraat, is de democratie om zeep gebracht. Dan zijn wij aangeland bij de anarchie. De rede van dr. Constandse vertoont op enkele plaatsen een gebrek aan logica. Aan het eind van zijn radiorede maakt hij zich schuldig aan een trucje. 'Wie daarvoor (voor een internationale radicale stroming, v. H.) geen begrip heeft, staat dicht bij het jaar 1900 dan bij het jaar tweeduizend', zegt hij. Behalve flauw is de opmerking ook onjuist. Want het anarchisme stond en staat nog steeds veel dicht bij 1900 dan bij 2000. En als nu, van 1969 uit gezien, het jaar 2000 eens minder aantrekkelijk mocht zijn (atoombommen, bruid uit computer, wellicht K.I., 3 miljoen auto's, in elke kamer kleurentv en een volkomen silent spring), is het dan onjuist om 1900 te verkiezen?

H. VAN HULST

OPHELDERING

IN het nummer van 14-6 lees ik op blz. 6 een artikel van dr. A. L. Constandse over het Maagdenhuis. Hierin wordt aan het slot de stelling naar voren gebracht dat er pogingen zijn van de zijde van economische en politieke machten het intellect en de wetenschap aan deze machten dienstbaar te maken. Ik heb deze stelling meer gehoord. Nu echter M. & W. zich

ook op dit standpunt stelt, begin ik er meer aandacht aan te schenken. Ik geloof dat niet alleen de lezers van M. & W., doch in feite een veel grotere schaar Nederlanders recht heeft op een nadere toelichting. Dan weten wij met welke ietwat duistere machten wij te maken hebben.

J. A. J. DE JONGE

Kubin: Maskers

VOOR OF TEGEN

ER is naar aanleiding – en niet alleen over – de bezetting van het Maagdenhuis zulk een enorme literatuur voorhanden, dat het volstrekt onmogelijk is daarvan in Mens en Wereld een indruk te geven. Maar verondersteld kan worden dat onze abonnees ook dag- en weekbladen lezen, en dus weten hoe de polemieken voortduren. Het is uiterst simpel de bezetting zelf te beoordelen naar het begrip 'lokaalvredebreuk', omdat het hier om een *politieke* oppositie ging. Sinds jaren nu zijn bezettingen van bedrijven, bureaus, universiteitsgebouwen enz. middelen (zoals vroeger de stakingen) om aandacht te vragen voor grieven en om hervormingen kracht bij te zetten. Vrijwel nergens in de wereld (West-Europa, Noord- en Zuid-Amerika enz.) zijn 'bezetters' gestraft wegens hun protestdaad. Of ze nu arbeiders, employees, journalisten of studenten waren, in die honderden gevallen heeft de justitie bijna nooit aanleiding gevonden, zulke methoden strafbaar te verklaren. In ons land zijn ook speciaal de mensen van het Maagdenhuis 'uitverkoren', anderen niet.

WAT de studenten aangaat heeft de methode een enorm succes gehad, meer dan jaren van schriftelijke en mondelinge uiteenzettingen. Een verkalkt systeem kan nu ineens veel sneller op de helling. Elke democratie leeft door buitenparlementaire activiteiten en door het streven naar 'directe democratie': de onmiddellijke deelneming der burgers aan de organisaties, die hen rechtstreeks betreffen. Als zo'n actie 'antiparlementair' zou worden komt dat door de passiviteit en behoudzucht van een bepaalde volksvertegenwoordiging. Maar niemand schakelt, op welk niveau ook, het kiezen van vertrouwensmannen (of vrouwen) uit. In het bedrijfsleven zien wij dezelfde tendensen naar zeggenschap, en radicale studenten spreken niet alleen namens hun eigen groep. Het is onjuist, dat 30% van de Maagdenhuis-bezetters géén studenten waren, en bij het proces is zulks ook niet gebleken. Behoudens enige uitzonderingen waren de demonstranten allen studerende (of afgestudeerden). Maar als er nu jonge arbeiders bij waren (en dat kunnen er maar een paar geweest zijn) dan was dit een reden om zich te verheugen over de betoonde solidariteit. Dat hier géén sprake was van een 'rel' is duidelijk aangetoond door de verdediging (de stellingen staan op schrift), door de enorme polemiek die er is ont-

staan en de veelvuldige uitingen van sympathie uit kringen van docenten en vele andere groeperingen.

WAT de 'anarchie' aangaat slechts enkele woorden. Voorzover anarchisme wordt omschreven als 'vrijheidslievend socialisme' hebben zijn strijdmethoden school gemaakt, maar die zijn nimmer exclusief anarchistisch geweest, en door tal van arbeiders en intellectuelen toegepast, die niet streefden naar het (utopische) anarchistische einddoel: een staatloos socialisme. Zelfs mensen als Gandhi en Martin Luther King hebben de methoden aanbevolen, waarom het hier gaat, en ze waren niet eens socialisten.

VERBAASD ben ik over de aanmaning, dieper in te gaan op de bewering, dat economische, politieke en militaire machten proberen het intellect en de wetenschap aan zich dienstbaar te maken. Al eeuwen gebeurt er niets anders: voor een groot deel zijn de intellectuelen eenvoudig bedienden geweest, niet minder dan de arbeiders, al werden ze beter betaald omdat ze voor een heersend systeem meer waard waren. Op het terrein van de theologie, filosofie, psychologie, sociologie en natuurwetenschappen zijn tallozen opgekweekt om nuttig te kunnen zijn voor strijdkrachten, partijen, de staat, bedrijven. Wie een blik in de kranten slaat vindt verklaringen van studenten (Nijmegen, Tilburg, Eindhoven, Amsterdam) dat zij geen hoogleraren of curatoren wensen, die door functies of commissariaten gebonden zijn aan het verdedigen van belangen en ideologieën van machtige groepen, die ook de technologische wetenschap in bepaalde banen leiden. Om praktische redenen is dat laatste natuurlijk vaak nodig. Maar als het gaat om geest en doel, om zin en toekomst van de mensheid, dan behoort de wetenschappelijke studie vrij te zijn van militaire, politieke of economische belangen. Des te meer in een tijd, waarin militaire en industriële machten inniger bondgenoten worden dan ooit. In Amerika heeft Eisenhower bij zijn aftreden daar al tegen gewaarschuwd (dus in 1961) en sindsdien zijn er talloze publicaties over verschenen. (Nog kort geleden uitvoerig in Newsweek.) In Europa is dat weinig anders. De familie-Philips was bij voorbeeld niet voor niets zo geïnteresseerd in de beweging voor Morele Herbewapening. En wie meent dat de Shell, of Unilever enz. niet zijn betrokken bij politieke constellaties of ideologieën leest geen krant of hoort geen radio. Dat vrije studie onafhankelijk behoort te zijn van zulke omstandigheden zou vanzelf moeten spreken. Multatuli pleitte er al met geestdrift voor.

CONSTANDSE

DRIE-EENHEID

OP het Humanistencongres, op 17 mei 1969 gehouden, zijn Ned. Hervormden, Rooms Katholiken en Humanisten elkaar in de armen gevallen, berouwvol over het thans onjuist gebleken oordeel, dat zij vroeger over elkaars denkbeelden hadden. Maar in Johannes Tielrooy's 'Beschouwingen en Fantasiën' (uitgave Servire Den Haag, zonder jaartal, blz. 56) lezen wij: 'Wie Christen wil heten kan zich niet tegelijk rangschikken onder de Humanisten; in zake van de moraal geldt dat niet minder dan ten aanzien van de metaphysica. Doet hij dat toch, dan is er kans dat hij in de gemoederen en in de samenleving wanorde brengt.'

A. DIRKZWAGER

Vrijheid betekent verantwoordelijkheid. Daarom vrezen de meeste mensen haar.

BERNARD SHAW

Houtsnede Han Krug

ONTMOETINGSWEEK IN BARCHEM

AL vele jaren worden er in Barchem 's zomers 'Ontmoetingsweken' georganiseerd voor protestanten, humanisten en katholieken. Het karakter hiervan is geleidelijk gewijzigd. Allereerst is de afstand van humanisten en aanhangers van andere levensovertuigingen verkleind en verder is de methodiek van opzet aangepast aan deze tijd. Het patroon van een lezing met plenaire nabespreking vindt sporadisch meer plaats. Filmvertoningen, kleine discussiegroepen, playreading en het rollenspel deden hun intrede. De problemen van een middelbare school kwamen door de vorm van het rollenspel in allerlei opzicht tot hun recht, vooral omdat de herhaling met een andere bezetting nadruk legde op heel andere facetten van eenzelfde conflictsituatie. Allerlei problemen rond de volwassenwording kwamen aan de orde. Een intensieve discussie werd op touw gezet bij de nabeschouwing van een Tsjechische film over een bloot jongetje wiens kleren gestolen waren in de tram. Een 'ludieke' middag toonde aan hoe inventief men in groepsverband bleek te worden als het er om ging op een wijs naar keuze seksuele problemen bij de volwassenwording ten gehore te brengen! De jongste cursist van 16 formuleerde bij tijd en wijlen zeer goed het onbehagen van jongeren t.o.v. problemen, die actueel zijn geworden door veroudering van systeem. De korte stilte is een traditie die wordt gehandhaafd - vanzelfsprekend zonder verplichte deelname hieraan. Muziek en een tekst gingen er ditmaal aan vooraf. Dr. Prins had hiervoor de indrukwekkende tekst van Henriëtte Roland Holst over het diepste Zelf gekozen. Zelf las ik iets voor uit het hoofdstuk *Betuigd Bestaan* van het boek *Denken met de rechterhand* van dr. Kwee San Liat, waar wordt uiteengezet hoezeer met alle gevaren vandien de 'werktuiglijkheid' het menselijk bestaan doordringt. Nog een aardig aspect van deze weken is, dat er steeds zeer goede kinderleiding aanwezig is, zodat ook jonge ouders in gezinsverband deel kunnen nemen, terwijl blijkt dat de kinderen meestal net zo enthousiast zijn als de ouders.

MEVR. MR. M. J. HERZOGENRATH

BIBLIOTHEEK CENTRAAL BUREAU

OP het Centraal Bureau in Utrecht, Oude Gracht 152, staat een bibliotheek van meer dan 3000 boeken. Ontstaan uit schenkingen en erflatingen, een klein deel ook door aankoop. Er zijn dus nogal wat oudere boeken in terecht gekomen. Steeds is echter bij het inschrijven behoorlijk geselecteerd, en men kan rustig stellen dat alles afkomstig is van Verbondsleden. Dit garandeert een basis van menselijk denken, een humanistisch aspect, dat de collectie voor onze leden waardevol maakt en er tevens het bestaansrecht aan verleent.

DE bibliotheek bevat veel over filosofie, sociale wetenschappen, geschiedenis en cultuur. We erfdien ook een belangrijke hoeveelheid theologie en hebben als tegenwicht uitgaven over godsdienstkritiek, vrije religie en ethische cultuur opgenomen. Psychologie, opvoeding, onderwijs gaan in moderne richting, sexologie is niet vermeden. Ook een beperkt aantal romans is aanwezig, nl. die welke een bepaald mensbeeld vertegenwoordigen dan wel door bekende humanisten geschreven zijn. De collectie kunst is niet onbelangrijk. De indeling is systematisch, waardoor boeken over een bepaald onderwerp snel te vinden zijn. Voor functionarissen van het Verbond, gemeenschapsbestuurders, leiders van gespreksgroepen kan ze een belangrijke steun betekenen, maar ook voor leden die wat dieper op bepaalde vragen willen ingaan.

IN 1968 is er een uitvoerige catalogus klaar-gekomen en aan alle gemeenschappen toegezonden. Men kan deze bij de gemeenschapssecretaris inzien. Ieder lid kan er zich trouwens desgewenst één aanschaffen bij het Centraal Bureau (f 10,- franco thuis) en is dan tevens verzekerd van de toezending van aanvullingslijsten. De uitleening is dan gratis en de geleende boeken mogen drie maanden worden aangehouden. De boeken zijn ondergebracht in de vergader-ruimte van het hoofdbestuur, die overdag vaak in gebruik is voor besprekingen of cursussen, zodat wie komt aanlopen om wat van zijn gading uit te zoeken, er niet altijd terecht kan. Hij wordt echter wel steeds te woord gestaan en geholpen. Deze situatie zal verbeteren wanneer binnenkort meer ruimte beschikbaar komt. We stellen ons voor dat het dan mogelijk zal zijn de bibliotheek op bepaalde dagen voor bezoekers open te stellen. De hele uitleen-procedure kan uiteraard ook schriftelijk worden afgedaan. Men betaalt dan echter wel de verzendkosten, waarvan men de grootte ongeveer kan schatten doordat in de catalogus is aangegeven hoeveel pagina's het verlangde boek bevat.

NATUURLIJK zult u wel eens tevergeefs bij ons zoeken naar bepaalde boeken op humanistisch gebied. Onze collectie is allesbehalve compleet. Maar ze wordt nog steeds aangevuld, dank zij ook het feit, dat er telkens weer leden zijn die belangrijke boeken aan het Verbond schenken en daarmee de collectie verrijken.

Het leven is als een boek: dwazen bladeren het vluchtig door; de wijze leest het bedachtzaam, omdat hij weet, dat hij het slechts één keer kan lezen.

JEAN PAUL (1763-1825)

Verkrijgbaar is het rapport

ECHTSCHIEDING

24 blz. f 2,50

Dit rapport is van een commissie, ingesteld door de Humanistische Stichting Socrates, na een juristenconferentie over dit onderwerp. De inleidingen daarvan verschenen in 1966 in druk onder de titel Humanisten over echtscheiding.
32 blz. f 1,80

Beide uitgaven uitsluitend te bestellen door storting of overschrijving op postrekening 58 t.n.v. De Humanistische Pers, Utrecht.

ANNONCES

Wij zoeken in Dordrecht een gezin, dat onze 17-jarige zoon (diab.), MAVO-scholier, bij zich op wil nemen. S. Tuinier, Hofwijkstraat 59, Breda.

Wie helpt beginnend student, 22 jaar, humanist, aan rustige kamer zonder kost in Amsterdam. Brieven met prijsopgave aan: N. A. Paap, Goeverneurplein 10, Den Haag.

INDEX-CIJFERS

van de kosten van het levensonderhoud voor gezinnen van hoofd- en handarbeiders (exclusief sociale lasten) volgens opgave van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

1958	117	
1959	118	stijging 0,85%
1960	121	„ 2,54%
1961	123	„ 1,65%
1962	127	„ 3,25%
1963	132	„ 3,94%
1964	140	„ 6,06%
1965	147	„ 5,00%
1966	156	„ 6,12%
1967	161	„ 3,21%
1968	167	„ 3,73%
1969	?	

Omdat „Aurora” het kapitaal van alle op Index-Benaderingsvoorwaarden gesloten verzekeringen met de bovengenoemde percentages heeft verhoogd, hebben de verzekerde bedragen hun koopkracht behouden.

Hoe gaat dit verder?

In de brochure „Index-Benadering, Hoe en Waarom” wordt verteld op welke wijze „Aurora” haar verzekerden een zoveel mogelijk waardevaste levensverzekering biedt.

N.V. LEVENSVZERKERING-MAATSCHAPPIJ

Aurora

Nachtwachtlaan 20, Postbus 9200 Amsterdam - Telefoon 78 33 55

Geld voor nieuwe meubelen?

AMRO-Lening

(voorbeeld: f 3000.- lost u af in 18 x f 183.15 of 24 x f 142.04)

Geld voor een kostbare studie?

AMRO-Lening

(voorbeeld: f 1500.- lost u af in 18 x f 92.33 of 24 x f 71.83)

Geld voor een grote uitgave?

AMRO-Lening

(voorbeeld: f 6000.- lost u af in 18 x f 363.30 of 24 x f 280.89)

Geld voor u:

AMRO-Lening

Elk bedrag tussen f 700.- en f 10.000.-

Coupon

Wilt u een folder met alle inlichtingen?
Stuur dan deze coupon in een envelop aan:
AMRO Bank, Antwoordnr 441, Amsterdam.

Naam _____

Adres _____

Plaats _____

Plak geen postzegel, die is voor rekening van de
AMSTERDAM-ROTTERDAM BANK

